

VAPAAUS VALITA?

NUORTEN PIRSTALOITUVA LIIKUNTAKULTTUURI

HANNU ITKONEN

Keskustelu lasten ja nuorten liikkumisesta on muodostunut liikuntakulttuuripohdintojen kestoaiheeksi. Yhtäältä on huolestuttu varttuvan sukupolven liian vähäisestä – jopa terveyttä uhkaavasta – fyysisestä aktiivisuudesta. Toisaalta uusimmat socialisaatiotulkinnat korostavat nuorison omia ruumiillisuuden valintoja. Tällöin perinteinen aikuisjohtoinen urheilukulttuuri on saanut rinnalleen monia nuorisokulttuurisen liikkumisen muotoja.

Turun poikasakkeja tutkinut Rafael Helanko julkaisi jo 1950-luvun alkupuolella tutkimuksen, jossa hän selvitti poikien sosiaalistumista urheiluun. Helanko osoitti, kuinka ”poikien sosiologisen kehityksen tendenssinä on jatkuva, asteittain tapahtuva avartuminen, mikä ilmenee erikoisen selvästi juuri urheilun alueella”. Näin pojat sosiaalistuivat sekä urheiluun että laajemminkin yhteisöllisiin käytäntöihin. (Helanko 1953.)

Sakilaisista nuorisoliikkumiseen

Nuorison sosiaalistumista jäljittäessään Helanko tulkitsi toteutuneen tietynlaisen systeemin muutoksen. Alkuvaiheessa järjestettiin sakkien välisiä otteluja, jotka johtivat organisoitumisen ensiaskeleeseen eli sakilaisseurojen perustamiseen. Sakilaisten myöhäiskehitysvaihe toteutui poikien ollessa 16–20-vuotiaita. Sovinnaistuneisiin sakkisiin siirtymisen myötä urheilusta oli muodostunut pääharrastus. Seuraavalle organisoitumisen tasolle siirryttiin, kun seurat rekisteröitiin ja samalla niistä tuli osittain aikuismaailmaa. Kun seurojen toiminnot laajenivat alueellisesti, muotoutuivat ne suuralueisiksi seuroiksi sekä samalla täydelliseksi osaksi aikuismaailmaa.

Helangan tutkimuksen ilmestymisestä on kulunut jo yli 60 vuotta. Voidaankin kysyä, miten nuorison liikuntakulttuuri on muuttunut vuosikymmenten myötä? Liikkumisympäristöt ovat uusiautuneet kaupungistumisen seurauksena olennaisesti. 1950-luvun alun Turussa urheilemiselle oli vapaata tilaa aivan toisella tavoin kuin nykyään. Urheilun asema nuorten harrastuksena oli itsenäisyyttä. Nykypäivänä urheilun valta-asemaa kyseenalaistavat lukuisat muut vapaa-ajan riennot. Myös sukupolvisuhde on muuttunut synnyttäen ikäryhmien eriytyneitä tekemisen muotoja. Aikuismaailmaan sosiaalistuminen on muodostunut aiempaa mutkikkaammaksi. Liikunnan harrastaminen edellyttää myös uudella tavoin taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman muotoja kuin menneiden vuosikymmenien Turussa (Aarresola 2016, 52–54).

Helangan sakilaistutkimuksessa nuorten toimet suuntautuivat kohti aikuismaailmaa. Toisin on tänään, jolloin lasten ja nuorten kulttuurit ovat aiempaa autonomisempia. Puhutaankin nuorison neljännestä tilasta, johon aikuisilla ei ole sisään-

pääsyä (Harinen ym. 2003, 36–37). Sukupolvien välille on syntynyt kuilu ja ruumiillisuuden tulkinnat ovat siten aiempaa kirjavampia.

Tasa-arvoa ja polarisaatiota

Nuorison pirstaloituvaa liikuntakulttuuria voidaan tarkastella kysymällä, toteutuuko fyysisen aktiivisuuden suhteen tasa-arvo. Liikunnan tasa-arvon tavoitehan on kirjattu myös voimassa olevaan liikuntalakiin (Liikuntalaki 390/2015). Tasa-arvoa puolestaan voidaan tutkailla useasta vinkkelistä. Painotuksena voi olla sosiaalinen, alueellinen, sukupuolittainen, ikäryhmittäinen tai koulutuksellinen tasa-arvo. Näihin tasa-arvon eri ulottuuksiin pitäytyen voimme pohtia, toteutuuko liikunnallinen tasa-arvo 2010-luvun Suomessa.

Liikunnan tasa-arvon toteutumisen edellytyksinä ovat liikkumismahdollisuudet, sopivat liikkumisympäristöt ja yhteisöt sekä muut riittävät liikkumisen edellytykset. Toisin ilmaistuna kyse on riittävästä resursseista, olosuhteista, verkostoista ja kyvykkyydestä. Osin juuri edellä esitetyt tekijät – mutta eivät toki ainoastaan – polarisoivat liikunnan harrastajat addiktoituneisiin, säännöllisliikkujiin, satunnaisliikkujiin ja niukkasliikkujiin. Kun addiktoituneilla liikunta on keskeisin elämänmenon rytmittäjä, niin niukkasliikkujien elämässä fyysisen aktiivisuuden määrää ei edes pohdiskella. Kyseiset neljä liikkumistyyppiä löytyvät itse asiassa kaikista ikäluokista.

Nuorison liikuntakulttuurin pirstaloituminen toteutuu myös siten, että kaikilla ei ole valinnanvapautta harrastaa haluamiaan liikuntamuotoja tai urheilulajeja. Monille harrastamisen esteet ovat taloudellisia. Lastensuojelun Keskusliiton mukaan (2015) Suomessa on yli 100 000 pienituloisissa kotitalouksissa elävää lasta. Yksinhuoltajaperheissä pienituloisuusaste on lähes kolminkertainen verrattuna kahden vanhemman perheisiin. Järjestön linjauksen mukaan lapsiperheiden köyhyyttä ei tule vähätellä, sillä köyhyys vaikuttaa kielteisesti lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen. Köyhyydessä elävät lapset ja nuoret kokevat eniten osattomuutta ja syrjäytymistä.

Säännöllisen urheiluharrastuksen tukijaksi on nähty riittävä perhepääoma, jolla on todettu olevan vaikutuksia nuorten urheilupolkujen muotoutumiseen. Urheilun lajikulttuureihin sosiaalistuneilla tällaista perhepääomaa on ollut eväänään

runsaasti. Myös urheilutaitureiksi nimettyjen nuorten polkuja perhepääoma on suunnannut. Sen sijaan ajelehtijat ja kiinnikurojat ovat saaneet selvittää urheilupolullaan ilman merkittävää perhepääomaa. (Aarresola, Itkonen ja Lämsä 2015.)

Perheiden pienituloisuus ja perhepääoman poikkeavat hyödyntämismahdollisuudet vaikuttavat nuorten liikkumisvalintoihin. Pienituloisuudessa on kyse ennen kaikkea taloudellisen pääoman puutteesta. Usein heikkoon taloudelliseen asemaan liittyy myös sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman puutteita. Perhepääoman suhteen kyse saattaa olla sekä vanhempien taloudellisesta tilanteesta että sosiaalisten verkostojen ja kulttuuristen mahdollisuuksien rajallisuudesta.

Nuorisokulttuurinen valinta-avaruus

Nuorilla on poikkeavat mahdollisuudet tehdä valintoja liikkumisensa suhteen. Jo sinällään skeitailun, bleidailun, parkourin tai bmx-pyöräilyn kaltaiset harrastusvalinnat pirstaloivat nuorten liikuntakulttuuria. Nuorisokulttuurisessa liikkumisessa sanoudutaan jo lähtökohtaisesti irti perinteisistä aikuisjohtoisista organisointikäytännöistä. Nuorisokulttuurisessa liikkumisessa korostetaan – urheilusta poiketen – kolmenlaista toimintatapaa. Vapaus merkitsee ennen kaikkea luovuutta, tyylyttelyä ja itsensä kehittämistä. Vertaisoppiminen avautuu sikäli kahteen suuntaan, että nuori on samanaikaisesti sekä opettaja että oppija. Nuorisokulttuuriseen liikkumiseen sisältyy myös vastakulttuurinen elementti. Asioita halutaan tehdä itse ilman aikuissukupolven käskyttämistä, jolloin toteutetaan myös erontekoa valtavirtaan. Nuorisokulttuurisessa liikkumisessa korostetaan urheilusta poiketen tilan- ja ajankäytön vapautta, vähäisiä muodollisia hierarkioita sekä vertaisuuteen perustuvia ohjaussuhteita. (Rannikko ym. 2014.)

Harrastuksen valikoituessa nuorisokulttuuriseksi liikkumiseksi nuori toimii toisin kuin hänen valitessaan valmentajajohtoisen urheilivalmennuksen. Ammattioppilaitoksen nuorten miesten tutkiminen osoitti, että liikkumisen suhteen saatetaan olla hyvinkin passiivisia. Nuoret miehet eivät välttämättä hakeudu liikuntaharrastusten pariin. Tutkija kuvasi väitöskirjassaan nuorukaisten toimintaa ”elämän suolojen” käsitteellä. (Kauravaara 2013, 149–153.)

Kyseiset ”elämän suolat” merkitsivät viittä eri suhtautumistapaa. Ensinnäkin hetkessä eläminen näyttäytyi laajentuneena nykyisyytenä, jolloin arjen ”senhetkisyys” niukensi tulevaisuusorientaatiota. Toiseksi kiireettömyyteen liittyi myös suunnittelemattomuutta ja aikatauluttomuutta. Vapaa-ajan runsaus oli kolmas ”elämän suola”, jonka maustamana elämää elettiin velvoitteista vapaana omana aikana. Neljänneksi tavoiteltiin mahdollisimman vähällä pääsemistä ajatuksella, että ”vähemmälläkin ponnistelulla pärjää”. Viides tekemisiä ohjaava seikka oli kaveruus keskeisenä valintoja määrittävänä tekijänä. (Kauravaara 2013, 153–163.)

Ammattioppilaitosten nuorten elämän tutkiminen osoitti, kuinka nuorukaisilla on suhteellinen valinnanvapaus tekemistensä suhteen. Toisaalta ”elämän suolojen” maustamat valinnat uusintavat ja tuottavat nuorukaisten luokka-asemaa. Tutkimusten osoittaessa korkean koulutuksen ja liikunnan harrastamisen korreloivan keskenään, niin tutkitut nuoret paikantavat valinnoillaan itseään niukasti liikkuvien joukkoon ja samalla työväenluokkaiseen mentaliteettiin.

Yleisesti ottaen nuorten liikkumista vähentävät pääomien vajeet, sairaudet ja vammat, niukka koulutus ja syrjäytyminen. Tutkittaessa syrjäisen maaseudun nuoria on havaittu, kuinka alueen korkea nuorisotyöttömyys, pitkät välimatkat, koulutus- ja harrastusmahdollisuuksien keskittäminen kasvukeskuksiin sekä entisestään koveneva kilpailu ”paikasta auringossa” tuottavat jännitteitä tiedetyn ja todellisten mahdollisuuksien välille. (Armila ym. 2015.) On oletettavaa, että nimenomaan syrjäisten alueiden nuorten elämänpiiriin kasautuvat useat liikkumista niukentavat tekijät.

Olosuhteet, valinnat ja tasa-arvo

Nykypäivänä liikkumisympäristöt ovat aivan toisenlaiset kuin aiemmilla sukupolvilla. Fyysiset tilat eivät enenkään kaupungeissa ole samanlaisia kuin 1950-luvun Turussa. Myös liikkumisen sosiaaliset tilat ovat sukupolvisuhteen myötä uusiutuneet. Lisääntyneet liikuntamuodot ja urheilulajit ovat kirjavoittaneet myös liikkumisen tavoitteellisuutta. Mahdollisuuksia avautuu etenkin niille, joiden talous on kunnossa ja kalenterissa aikaa riittävästi.

Jälkmodernissa yhteiskunnassa nuorison liikkumista on jäsennettävä laaja-alaisesti. Liikkumisen pirstaloitumisen lähteet ovat karkeasti jaoteltuna kahtaalla. Ensinnäkin – kuten edellä on osoitettu – olosuhdetekijät eivät luo tasa-arvoisia edellytyksiä nuorten fyysiselle aktiivisuudelle. Erityisen hankala tilanne on liikkumisen suhteen silloin, kun huono-osaisuus kasautuu ja muuttuu periytyväksi. Tilanteen parantamiseen eivät riitä pelkästään liikuntapolitiittiset keinot, vaan tarvitaan yleisemmän yhteiskuntapolitiikan toimia. Tasa-arvon toteutumista ajatellen köyhyyden poistaminen on parasta liikuntapolitiikkaa.

Toiseksi nuorison liikkumiskulttuuria pirstaloittavat nousevan sukupolven omat valinnat. Kaikkia liikkuminen ei kiinnosta, vaikka olosuhdetekijät olisivatkin kunnossa. Liikuntakasvattajat ja -valistajat kohtaavat nuoria, joiden kiinnostuksen kohteet ovat tyystin muualla kuin liikkumisessa. Erityinen haaste liikkumisen sosiaalistajille asetuu siinä, miten saada nuoret ymmärtämään ruumiillisen aktiivisuuden suotuisat terveys- ja hyvinvointivaikutukset.

Kasvavan sukupolven sosialisatiosta puhuttaessa yhä yleisemmin on hyväksytty käsitys, että lasten ja nuorten ääntä tulee kuulla heitä itseään koskeissa asioissa. On ongelmallista, jos aikuisten systeemimaailma tunkeutuu nuorison liikkumiskulttuureihin. Urheilun osaltahan näin on osittain käynytkin etenkin silloin, kun huippu-urheilun käytännön organisoidaan lasten ja nuorten liikuntaa. Vaarana on, että aikuisten asettamien tavoitteiden saadessa ylivallan ja tahdittaessa toimintaa nuorten oma motivaatio hiippuu.

Nuorten nykytoiminnoissa korostuvat elämyksellisyys ja sosiaalisuus. Liikkumisen tuottaessa iloa ja mielihyvää saattaa käydä niin, että kasvuun myönteiset kokemukset omasta ruumiillisuudesta rakentavat siltaa elinikäisille fyysiselle aktiivisuudelle. On ainakin varmaa, että liikkumisen muodot ja tavoitteellisuus ovat aiempaa kirjavammat. Nuorten liikuntakulttuurin pirstaloituminen tulee jatkumaan ja on samalla myös hankalasti ennakoitavissa.

Lähteet

Aarresola, O. (2016). *Nuorten urheilupolut. Tutkimus kilpaurheiluun sosiaalistumisen normeista, pääomista ja toimijuudesta*. Studies in

Sport, Physical Education and Health 246. University of Jyväskylä.

Aarresola, O., Itkonen, H. ja Lämsä, J. (2015). Poikkeavat polut muuttuvassa urheilussa – rationalisoituvan urheilun nykysozialisaatio nuorten tulkitsemassa. *Kasvatus & Aika* 9 (3), 55–71.

Armila, P., Halonen, T. ja Käyhkö, M. (2016). *Terveisiä Hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla*. Nuorisotutkimusverkosto.

Harinen, P., Itkonen, H. ja Rautopuro, J. (2003). *Asfalttiprinssit – tutkimus skeittareista*. Julkaisuja nro 159. Liikuntatieteellinen Seura.

Helanko, R. (1953). *Turun poikasakit. Sosiologinen tutkimus 9–16-vuotiaiden poikien spontaanista ryhmistä*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja B, osa XLVI. Turun yliopisto.

Itkonen, H. (2013). Nuorisokulttuuri ajassa, tilassa ja liikkeessä. Teoksessa Jaakkola, T., Liukkonen, J. ja Sääkslahti, A. (toim.) *Liikuntapedagogiikka*. PS-Kustannus.

Kauravaara, K. (2013). *Mitä sitten, jos ei liikuta. Etnografinen tutkimus nuorista miehistä*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 276. LIKES-tutkimuskeskus.

Liikuntalaki 390/2015.

Rannikko, A., Harinen, P., Kuninkaanniemi, H., Liikanen, V. ja Ronkainen, J. (2014). Nuorten vaihtoehdoliikunta yhteisöllisen kasvun ja oppimisen mahdollistajana. *Kasvatus & Aika* 8 (3), 36–48.

Kirjoittaja on Jyväskylän yliopiston liikuntasosiologian professori. Artikkelin perustuu Tieteen päivillä 14.1.2017 pidettyyn esitelmään.

**Osallistu Tieteessä
tapahtuu -lehden
kehittämiseen!**

**Vastaa lehden
lukijakyselyyn
osoitteessa**

**www.tieteessatapahtuu.
fi/lukijakysely**

**Jätä vastauksesi
toukokuun loppuun
mennessä! Voit voittaa
100 euron arvoisen
kirjalahjakortin!**